

מרב היימן ואריק בוקובזה מציגים: תפוזים ופוסט-ציונות

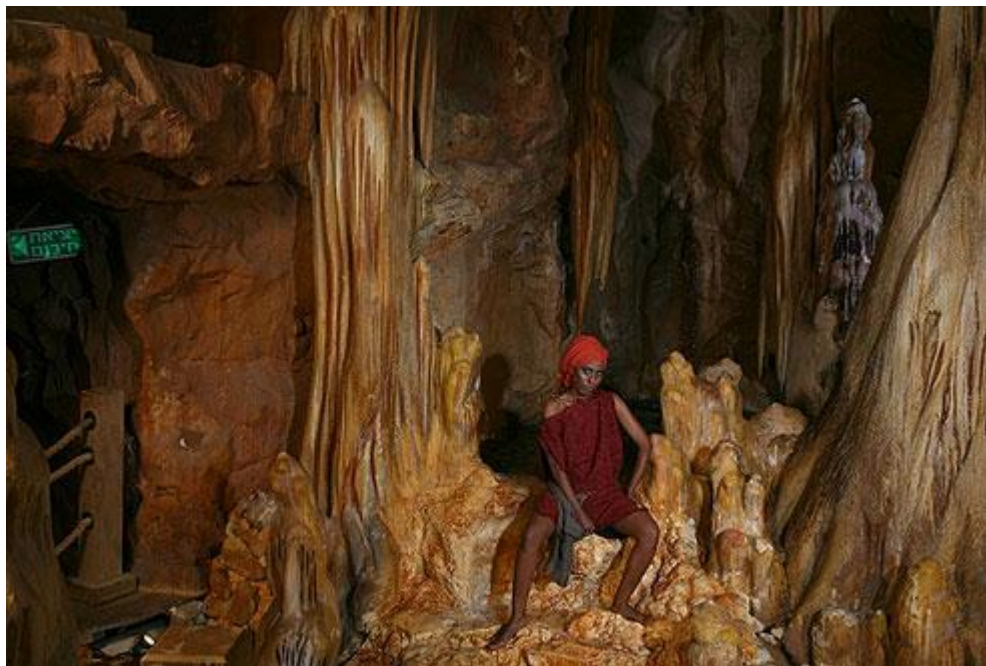
יום שלישי 26 בינואר 2010 00:30 מאת: רותם רוזנטל, עכבר העיר אונליין

התערוכה "גני עדן מלאכותיים" של מרב היימן ו"jaffa" של אליהו אריק בוקובזה מציגות ארץ ישראל על הגבול שבין אשלייה והתפכחות

לפני דלת הכניסה לגלריה החדר בתל אביב מושלכים תפוזים על הרצפה. בפנים, תלויות עבודותיה של מירב היימן, מתוך סדרת הצילומים "גני עדן מלאכותיים". היימן בחרה אנשים אנונימיים והשתילה אותם בתוך אתרי נופש. האשם קיבל טייטס הדוקים וקצרים, לילי נצבעה כולה באפור ושניהם מוקמו בגן הלאומי במצדה, אורלי הולבשה בשלמת בד בעיר המלאכים באילת ובני הזוג מיכל וחנוך הולבשו כמי שנלקחו מסרט על האדם הקדמון בצימר המערה שבמושב חסן.

עבודותיה של היימן גדולות ומאפשרות למתבונן לספוג אותן לפרטי פרטים. האוצרת גילית פישר מזמינה אותנו לחשוב על האמנית כמי שלכאורה מאמינה בתמימותה לדימויים שהיא משכפלת שוב ושוב.

האמת היא שנראה כי היימן דווקא מודעת למהלך שהיא מובילה, אשר במסגרתו הופכות נערות לבנות ים הצוללות מתחת למים, וגבר מועמד כפוליטיקאי יווני בינות לפסלים. היא לא מסתירה לרגע את ההתחפשות של דמויותיה, את עצם הניסיון לייצר אשליה. כך, האיפור של לילי לא אחיד ומצדה השמאלי של אורלי, היושבת על סלעים במבנה תת קרקעי, ניבט שלט "יציאת חירום" בצדו השמאלי של הפריים.

מרב היימן - קשה להיכנס לאשלייה (צילום טכני: דימה ולרשטיין)

אולי בשל כך קשה להיכנס לאשליה שהיימן מנסה ליצור, שכן היא מזכירה תדיר לצופה שזהו משחק. כפי שמרמז שם התערוכה, לא רק המלאכותיות נוכחת כאן, אלא גם עצם המלאכה. נקודת ההצלחה של היימן בתערוכה זו נעוצה בדיוק בכך שהיא אינה מסתירה את המהלך שלה. אבל כאן מסתתר גם חיסרון – הצפייה נשארת בין לבין, בין ההיקסמות מהאשלייה ומהדימוי שמובנה מול הצופה לבין המודעות לכך שכל רגע בפריים מהווה חלק ממשחק מודע.

אף על פי שהעבודות עוסקות בהתבוננות גלובלית - בניסיון להשיג שליטה בעולם שבו לא ניתן להבחין בין אשלייה למציאות, עולם שבו למושגים אלה כבר אין ערך – הלוקאליות של אתרי הצילום של העבודות (אשר מוזכרים גם בשמה של כל עבודה ועבודה) מחזירה את המבט גם אל הנעשה כאן. האתרים המופיעים בצילומים, שחלקם היסטוריים, מעלים באוב גם את העבר המקומי שלנו, את ההווה המסוכסך ואת הקשר הבלתי נתיק בין השניים.

מתוך: "גני עדן מלאכותיים" - האשם מנסה להיות שמשון (צילום טכני: דימה ולרשטיין)

התפוזים המושלכים מחוץ לתערוכה של היימן מקבלים מקום קצת יותר מרכזי בתערוכה "Jaffa" של אליהו אריק בוקובזה, המוצגת בימים אלה במוזיאון נחום גוטמן שבנווה צדק בתל אביב. בשלוש השנים האחרונות עבד בוקובזה על תערוכה זו, כשבמסגרתה הוא מתכתב עם עבודות של גוטמן מהחצי הראשון של המאה ה-20.

על פי הטקסט המלווה את התערוכה, כשהוריו של בוקובזה – מהגרים מטוניס – עלו לארץ מפריז, העבודות הראשונות שהם רכשו לביתם היו של גוטמן. בוקובזה, ככל הנראה, גדל לצידין. העיסוק בגוטמן מאפשר לבוקובזה להמשיך לבחון את האוריינטליזם של האמנות הישראלית המוקדמת. קשה שלא להיזכר לנוכח התפוזים המבהיקים בציוריו של בוקובזה בסרטו התיעודי של אייל סיוון, "Jaffa – סיפורו של מותג", אשר עורר סערה גדולה עוד טרם לצאתו. סיוון הלך בעקבות תפוזי "ג'אפה" והראה כיצד אלו הפכו מסמל של דו קיום אזורי לכוח מוביל בכינונה של התעשייה הציננית. עקבות אלה מהדהדים גם כאן.

בוקובזה: מנסה לתקן את גוטמן

רבות כבר נכתב על מאפיין זה של האמנות הישראלית. על האופן שבו אמני "בצלאל" הראשונים הצהירו על רצון ליצור אמנות עברית בארץ ישראל, על רצון להיטמע בסביבתם החדשה, אך בסופו של דבר, לא הצליחו לחדור אליה באמת. יתר על כן, בחינה של עבודות משנים אלה עשויה לגלות גם את היעדרו של מניע לעשות זאת. סביבת האמנות הארץ-ישראלית בעשוריה הראשונים לא באמת הביטה פנימה, אל הנעשה כאן, אלא כלפי חוץ – אל הנעשה במרכזי האמנות בעולם.

דיון מחקרי-היסטורי בולט למדי בתערוכה זו. גם כאן נוכח התהליך. לצד עבודותיו של בוקובזה, נתלו המקורות שהובילו אליה את הדרך – רישומים של גוטמן, ציורי שמן שלו ובמקרים מסוימים מופיעים גם הצילומים שעליהם התבסס גוטמן עצמו. בוקובזה חיבר לדמויות מאפיין סגנוני המזוהה עימו, קרי, עיניים גדולות, חמימות, הנדמות כמביטות בצופה מבלי להביט בו באמת. מעניין לגלות כי בתערוכה המצהירה על עיסוק במבט שנגלה באמנות הישראלית, לדמויות המופיעות בעבודות ישנו מבט אחיד, המזוהה עם כתב ידו של האמן יותר מאשר עם כל דבר אחר.

הדיבור עם גוטמן ועם האמנות הישראלית ממשיך גם באופן שבו מתווה בוקובזה את הנוף. העולם שהוא בורא ליפו ולתל אביב של תחילת המאה העשרים הוא דגמי, צבעוני להפליא ומשובץ ברגעים קומיים. כשבוקובזה מראה חייל בריטי עורך חיפוש על ערבי חבוש תרבוש, למשל, נדמה לרגע שהחייל מחבק אותו במעין מחווה אינטימית.

בוקובזה - חיפוש שהוא מחווה אינטימית

במובן זה, בוקובזה מתקרב במעט להימן. הוא לא מייצר מבט המתקרב למציאות של הסיטואציות עליהן התבסס גוטמן עצמו בעבודותיו. הוא גם לא מנסה לעשות זאת. בוקובזה מנתק את המבט האוריינטליסטי של גוטמן בנשות יפו, בגבריה ובמשפחותיה. מבט לבן שמסתכל על השחור-האחר כהפך הגמור שלו, ולכן גם כאקזוטי והמושך. הוא מחליף את המבט שלו בעיני הדמויות התמות ובכך, הופך אותן לסוג חדש של דגם. זהו דגם שמנכיח את העוולה ההיסטורית של אמני ארץ ישראל וד בבד מאלץ את הצופה להעלות חיור.

בהמשך לכך, מעניין לבחון את העבודה "הביקור של בוריס ש"ץ". עבודה זו מתבססת על איור הדיו של גוטמן, "בוריס ש"ץ מטייל בירושלים", שנעשתה כאיור לספר "שתי אבנים שהן אחת". ש"ץ, מייסד "בצלאל" ומי שהתווה את אופיו של מרכז הפעילות האמנותית בישראל בתחילת המאה ה-20, מוצג אצל גוטמן כמעין גביר זקור חזה, פגיון למותניו ופלטה בידי.

בוקבזה העתיק את הדמות הזו, הגדיל אותה והוסיף לה סממנים של עושר. ש"ץ נראה כאן כמעט כקריטורה של עצמו. הניכוס של בוקבזה מצליח לעקר אותו ממאפייניו ההיסטוריים ולהפוך אותו לדמות נוספת על הברד, הדומה בחשיבותה לערביי האזור המקיפים אותו.

כדאי להגיע לביקור בתערוכה זו ולו רק בכדי לבחון את התהליך שעברו העבודות של בוקבזה; את המקור שעליהן נשענו ואת האופן שבו מקור זה נשען על ראיית מציאות שאולי לא התקיימה שם מעולם.